

<http://doi.org/10.22133/tlj.2025.398491.1098>

Investigating the Role of Effective Economic Factors in the Development of Sustainable Tourism (Case Study: Tehran City)

Ali Hassani¹ , Anahita Mohammadi^{2*} , Farangis Mohammadi³

¹Associate Prof., Faculty of Tourism Sciences, University of Science and Culture, Tehran, Iran.

² Ph.D. Student in Faculty of Tourism Sciences, University of Science and Culture, Tehran, Iran.

³ Ph.D. Student in Faculty of Tourism Sciences, University of Science and Culture, Tehran, Iran.

Article Info	Abstract
Original Article	Today, the tourism industry is a dynamic industry with unique characteristics, which occupies an important part of the economic and non-economic activities of developed and developing countries, and the development of tourism in the framework of sustainability leads to sustainable economic income. For this purpose, the aim of the current research is to identify the effective economic factors in the development of sustainable tourism (case study: Tehran City). The study is descriptive-survey type. From the methodological point of view, this research is based on the "mixed research" method. The statistical sample includes 65 people working in the tourism industry in Tehran, who were selected non-randomly. The data and scenarios were analyzed using fuzzy cognitive mapping technique and the research model was designed using social network analysis. In this regard, several factors are involved, among the factors of increasing the volume of economic exchanges, creating employment for local residents and planning for appropriate economic policies were the most important because of their centrality. Finally, based on the obtained results, suggestions were made regarding the development of sustainable tourism in Tehran city.
Received: 22-05-2023	
Accepted: 24-10-2023	
Keywords: Development Tourism Sustainable Sustainable Tourism	
*Corresponding author e-mail: a.mohammadi@stu.usc.ac.ir	
How to Cite: Hassani, A., Mohammadi, A., & Mohammadi, F. (2026). Investigating the Role of Effective Economic Factors in the Development of Sustainable Tourism (Case Study: Tehran City). <i>Tourism and Leisure Time</i> , 11(21), 227-243.	
Published by University of Science and Culture https://www.usc.ac.ir Online ISSN: 2783-3828	

1. Introduction

Since the discovery and exploitation of oil resources, Iran's economy has relied heavily on revenues from oil exports, and efforts to reduce this dependence have so far achieved limited success. Under such circumstances, achieving comprehensive and sustainable development requires identifying and utilizing new economic capacities. Among these, the tourism industry stands out as a promising sector, offering an alternative source of income to complement or replace oil revenues.

Development is a multidimensional concept, requiring progress across economic, social, cultural, and environmental dimensions simultaneously. Sustainable development, in particular, emphasizes a forward-looking approach that maintains a balanced interaction among humans, the environment, and the economy. The rapid industrialization and environmental neglect of the twentieth century led to various ecological crises, highlighting the global need for sustainable development.

The tourism industry, one of the fastest-growing sectors worldwide, can significantly contribute to sustainable development. Beyond generating employment and increasing national income, it can—if properly managed—balance economic, social, and environmental benefits. Sustainable tourism aims to regulate interactions among host communities, tourists, and the environment, minimizing cultural and ecological harm while enhancing visitor satisfaction.

Accordingly, this study seeks to identify the economic factors influencing sustainable tourism development in Tehran, offering strategies to support sustainable, non-oil-based development in Iran.

2. Literature Review

The concept of development gained prominence after World War II. Todaro defines development as a multidimensional process involving fundamental changes in social structures, public attitudes, and national institutions, alongside accelerated economic growth, reduced inequality, and eradication of absolute poverty. Over time, perspectives on development have shifted toward a more holistic and integrated approach. In 1977, UNESCO described development as a comprehensive process encompassing all aspects of society and its interactions with the world. By the late twentieth century, environmental sustainability became a central concern in development discourse.

Within this context, the tourism industry has emerged as a crucial economic sector, contributing to sustainable development by generating employment, increasing national income, strengthening infrastructure, and promoting balanced regional growth. However, rapid tourism expansion has also raised environmental and socio-cultural concerns, making sustainable tourism a key strategy to minimize negative impacts while maximizing social and economic benefits.

Empirical studies support the positive effects of sustainable tourism on regional economic growth. Nekouei et al. (2019) identified social justice, social indicators, and spatial equity as key factors contributing to sustainable development. Rajabnejad Sheikhan et al. (2019) found a strong positive relationship between rural tourism and sustainable economic development, highlighting income generation, job creation, and economic stability as primary priorities. Ahmadi (2018) reported that the expansion of cultural tourism increased employment, income, and investment in rural areas.

Internationally, Ferreira et al. (2023) emphasized the interconnection between rural tourism, sustainable tourism, and outdoor activities, while Streamikienė et al. (2021) highlighted the role of new technologies in enhancing tourism competitiveness and achieving sustainability goals. Pulido-Fernández et al. (2015) demonstrated that sustainable tourism advances do not hinder short-term profitability and can foster long-term growth, even in developing countries.

Therefore, sustainable tourism development is a strategic approach to achieving balanced economic growth, improving quality of life, and reducing dependence on non-renewable resources such as oil. This study focuses on identifying the economic factors influencing sustainable tourism in Tehran, providing insights and strategies for fostering non-oil-based national development.

3. Methodology

This research employed a descriptive–survey and mixed-method design, conducted in four sequential stages. In the first stage, a conceptual framework of economic factors influencing sustainable tourism in Tehran was developed through a comprehensive literature review. Two groups of participants were selected. The first group consisted of ten tourism management experts, chosen through purposive sampling for in-depth interviews. Based on the literature and expert judgment, fifteen preliminary factors were identified; after refinement and merging, thirteen final economic factors were confirmed.

In the second stage, qualitative causal mapping analyzed interrelationships among these factors. A matrix questionnaire was distributed to 65 tourism industry employees in Tehran, who rated causal relationships between the factors on a scale from -1 to $+1$. Individual causal maps were then created using FCMapper software and validated by experts. A fuzzy cognitive map (FCM) was subsequently constructed using UCINET 6. Statistical tests—including Spearman's correlation, Kruskal–Wallis, and Mann–Whitney U—examined the relationship between experts' demographics and the complexity indices of their maps. QAP correlation and distance ratio indices assessed the similarity among the experts' maps, tested at a 5% significance level.

In the third stage, an integrated causal map was generated using the defuzzified matrix from FCMapper and analyzed through UCINET 6. Finally, in the fourth stage, centrality, influence, and dependency indicators were calculated for each factor, and different sustainable tourism scenarios were simulated using FCMapper software. Coder agreement confirmed the reliability of the analysis.

4. Result

The study found no significant relationship between experts' personal characteristics—such as age, gender, work experience, and education—and map complexity indicators, justifying the integration of their cognitive maps.

Analysis of aggregated fuzzy cognitive maps revealed that three economic factors had the highest centrality and influence within Tehran's tourism system:

1. Expansion of economic exchanges,
2. Job creation for local residents, and
3. Strategic economic policy planning.

These three factors serve as core drivers, exerting significant effects on other variables and shaping the dynamics of sustainable tourism development. Secondary but complementary contributors include improvements in welfare facilities, provision of financial and legal incentives, and government and private sector financial support.

Scenario analysis showed that focusing exclusively on one factor—such as economic exchanges—without parallel efforts in employment and policy planning leads to negative effects on other system variables. Similarly, emphasizing employment or policy planning alone yields suboptimal outcomes. Therefore, sustainable tourism in Tehran depends on the coordinated interaction of economic exchange growth, local job creation, and effective policymaking.

The integrated model, constructed using FCMapper and UCINET, included 13 economic factors and 120 causal links. Factors with higher centrality were found to play a decisive role in guiding pathways toward sustainable tourism development.

5. Conclusion

This study identified and analyzed the economic factors influencing sustainable tourism development in Tehran. The final model comprises 13 key factors: job creation for local residents, promotion of economic investment, government and private sector financial support, citizen financial participation, attraction of foreign investors, income growth, improved access to financial services, expansion of economic exchanges, enhancement of welfare facilities, increased tourism demand, provision of legal and banking incentives, and strategic economic policy planning.

Centrality analysis and fuzzy cognitive mapping showed that three factors—economic exchange expansion, local job creation, and strategic policy planning—are the most influential. Economic exchanges act as a key driver,

significantly affecting other factors. Simultaneous attention to all three is essential, as focusing on one in isolation may cause adverse effects across the system.

Scenario analysis confirmed that coordinated efforts targeting employment, economic development, and strategic policymaking can enhance other factors and promote continuous improvement in sustainable tourism. These findings align with prior research on tourism's economic impacts and policy interventions, highlighting the need for integrated management of core economic drivers.

Tehran, Iran's capital and a major tourist destination, has high tourism potential that remains underutilized, especially in the historical city center, where neglect has reduced both appeal and functionality. Policymakers and planners can use these findings to focus on expanding economic exchanges, creating local employment, and implementing strategic economic policies to increase tourist arrivals, boost employment, and enhance tourism revenue.

Finally, leveraging Tehran's historical, cultural, and local assets can create job opportunities in handicrafts and local products, promoting Iranian culture and traditions while generating income for youth and tourism operators. Government support for small tourism businesses and incentives for private sector investment can further facilitate the sustainable economic development of Tehran's tourism industry.

<http://doi.org/10.22133/tlj.2025.398491.1098>

گردشگری و اوقات فراغت

بررسی نقش عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران)

علی حسنی^۱ ID، آناهیتا محمدی^۲ ID*، فرنگیس محمدی^۳ ID

^۱ دانشیار، دانشکده گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

^۲ دانشجوی دکتری، دانشکده گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

^۳ دانشجوی دکتری، دانشکده گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
مقاله پژوهشی	امروزه صنعت گردشگری صنعتی پویا با ویژگی‌های منحصر به فرد است که بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی و غیراقتصادی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را به خود اختصاص داده است و توسعه گردشگری در چهارچوب پایداری به درآمد اقتصادی پایدار منجر می‌شود. به همین منظور، هدف پژوهش حاضر شناسایی عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) است. مطالعه از نوع توصیفی - پیمایشی است. از منظر متدولوژیک این تحقیق براساس روش «تحقیق آمیخته» است. نمونه آماری شامل ۶۵ نفر از شاغلان صنعت گردشگری در شهر تهران هستند که به صورت غیرتصادفی انتخاب شدند. داده‌ها و سناریوها با استفاده از تکنیک نگاشت شناختی فازی تحلیل و مدل پژوهش با استفاده از تحلیل شبکه‌های اجتماعی طراحی شدند. در این راستا، عوامل متعددی دخیل هستند که از میان این عوامل، افزایش حجم مبادلات اقتصادی، اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی به ترتیب بیشترین اهمیت را داشتند؛ زیرا مرکزیت بیشتری داشتند. در نهایت با استناد به نتایج به دست آمده، پیشنهاداتی مبنی بر توسعه گردشگری پایدار در شهر تهران ارائه شد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۱	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۰۲	
واژگان کلیدی: توسعه گردشگری پایدار گردشگری پایدار	
*نویسنده مسئول رایانامه: a.mohammadi@stu.usc.ac.ir	

نحوه استناددهی:

حسینی، علی، محمدی، آناهیتا، و محمدی، فرنگیس (۱۴۰۵). بررسی نقش عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران). گردشگری و اوقات فراغت، ۱۱(۲۱)، ۲۲۷-۲۴۳.

ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ <https://www.usc.ac.ir>

شاپای الکترونیکی: ۲۷۸۳-۳۸۲۸

مقدمه

با توجه به اینکه ساختار اقتصادی ایران بعد از اکتشاف و بهره‌برداری از منابع نفتی به شدت به صادرات نفت و درآمد ارزی حاصل از آن متکی بوده است و تلاش‌های صورت گرفته برای خروج از این وضعیت و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی غیرنفتی نتیجه‌چندانی نداشته است، اینک برای ایجاد توسعه‌ای همه‌جانبه و پایدار و همچنین جایگزین منابع جدید کسب درآمد به جای منابع نفتی کشور، نیازمند استفاده از تمامی امکانات و قابلیت‌ها هستیم (ضیاء و همکاران، ۱۳۹۸). ضرغام بروجنی و صداقت (۱۳۹۷) توسعه را مجموعه‌آرامانی جامعه برای دستیابی به زندگی بهتر و متعالی می‌دانند. توسعه بهبود در همه ابعاد است. پیشرفت در یک بعد و پسرفت یا توقف در بعد دیگر، با تعریف توسعه سازگاری ندارد. توسعه پایدار یکی از ضروریات تقویت فرهنگ و زندگی اجتماعی با رویکردی آینده‌نگر است. پرداختن به مقوله توسعه پایدار بودن بدون توجه به مسئله محیط و عوامل تأثیرگذار در آن بحثی بی‌نتیجه است؛ چراکه محیط عرصه زندگی گروه‌های انسانی است و توسعه اعمالی است که این گروه‌ها انجام می‌دهند؛ به امید اینکه عرصه زیستی خود را قابل قبول، معنادار و همراه با آسایش بسازند و این اعمال و رفتارها تحت تأثیر فرهنگ خواسته‌های جامعه انسانی است. روند صنعتی شدن جامعه و سیطره علوم تجربی، به‌ویژه بعد از قرن بیستم و گسترش امانیسم، صرفاً به رفع نیازهای نسل حاضر بدون توجه به نسل آینده، به ایجاد بحران‌های زیست‌محیطی منجر شد و در واقع جامعه صنعتی توسعه یافت؛ اما نه توسعه پایدار؛ چراکه صرفاً بهره‌وری اقتصادی هدف قرار گرفت و محیط انسانی و منابع طبیعی نادیده گرفته شد و این بحران‌ها موجب شد بحث توسعه پایدار و توجه به نیازهای نسل آینده در مجامع جهانی مطرح شود (نکوئی و همکاران، ۱۳۹۸). با توجه به شکل‌گیری مفهوم توسعه پایدار در سال‌های اخیر، صنعت گردشگری نیز همانند سایر صنایع به دنبال الگویی برای گام برداشتن به‌سوی پایداری است (احمدی دهکاء و تردست، ۱۳۹۸). توسعه گردشگری نیز به‌منزله یکی از راهبردهای ممکن و قابل دوام برای توسعه در بسیاری از مناطق و شاید به‌منزله یکی از جایگزین‌های مناسب برای پیاده‌سازی الزامات توسعه پایدار و پایداری محیط‌زیست، اجتماع و اقتصاد مطرح شد (رجب‌نژاد شیخانی و همکاران، ۱۳۹۸). گردشگری در حال حاضر، به‌عنوان یکی از صنایع دارای رشد سریع در جهان است (Ma et al., 2015) گردشگری مسئله‌ای بسیار مهم برای بسیاری از کشورهای جهان است و به‌مثابه بخشی حیاتی و مهم برای توسعه و رشد اقتصادی قلمداد می‌شود؛ بنابراین برای حمایت از گردشگری بخشی اساسی در راهبرد اقتصادی، به‌منظور ارتقا و توسعه سطح اقتصادی به شمار می‌رود؛ برای مثال اشتغال‌زایی افزایش درآمد ملی یا مزایای رقابت‌های عمومی اقتصاد، تحت تأثیر توسعه بخش گردشگری است (Cîrstea, 2014؛ عبدی و همکاران، ۱۳۹۵). از طرفی پذیرش نیاز به پایداری در گردشگری مسئله جدیدی نیست (Torres-Delgado & Palomeque, 2014) و توسعه گردشگری در چهارچوب پایداری به درآمد اقتصادی پایدار منجر می‌شود (قربان‌پور و همکاران، ۱۳۹۷). گردشگری پایدار سعی در تنظیم روابط بین جامعه میزبان، مکان گردشگری و گردشگران دارد؛ چراکه این رابطه می‌تواند پویا و سازنده باشد و به‌دنبال تعدیل فشار و بحران بین این عناصر است تا آسیب‌های محیطی و فرهنگی را به حداقل برساند، رضایت بازدیدکنندگان را فراهم آورد و به رشد اقتصادی ناحیه کمک کند (عبدی و همکاران، ۱۳۹۵)؛ بنابراین منطقی است با زمینه‌های لازم در راستای سامان‌دهی نیازمندی‌ها و ملزومات این صنعت بتوان گردشگران مشتاق را از سراسر جهان به‌سوی خود جذب کند و موجب توسعه گردشگری پایدار شود (کشاورز، ۱۳۹۸). به همین منظور، هدف پژوهش حاضر شناسایی عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

توسعه ازجمله سازه‌هایی هستند که پس از جنگ جهانی دوم مطرح شده‌اند. مایکل تودارو معتقد است که توسعه را باید جریانی چندبعدی دانست که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کن کردن فقر مطلق است. برخلاف اولین دهه توسعه، که در آن جوانب اجتماعی - اقتصادی از هم جدا مانده بود، دومین دهه توسعه به‌سمت تلفیق دو جنبه معطوف شد. در سال ۱۹۷۷ نیز یونسکو تصریح کرد، توسعه باید یکپارچه و فراگیر باشد. فرایندی همه‌جانبه که تمامی

عرصه‌های زندگی یک جامعه را دربر می‌گیرد و ارتباط آن با جهان بیرون، همراه با سطح وجدان و آگاهی جمعی‌اش را شامل می‌شود. دهه ۱۹۸۰ را دهه از دست رفته برای توسعه خوانده‌اند. در دهه ۱۹۹۰ شعار توسعه مجدد سر داده شد تا بتواند فرایندهای توسعه دوباره شکل زیست‌محیطی بیابد (نکویی و همکاران، ۱۳۹۸). سهم اقتصادی گردشگری به منزله مزیتی مهم، راه دیگری برای ساکنان فراهم می‌کند تا به‌طور مثبت به توسعه گردشگری واکنش نشان دهند؛ زیرا انگیزه زیرساخت‌های گردشگری، عرضه صنایع، ایجاد فرصت‌های شغلی و تجاری وجود دارد (Bitsani & Kavoura, 2014) توسعه پایدار یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که هنگام صحبت از گردشگری بر آن تأکید شود. در کشورها و مناطقی که رشد اقتصادی فزاینده‌ای با گسترش صنعت توریسم دارند، نگرانی‌هایی درباره مشکلات زیست‌محیطی و همچنین مشکلات اجتماعی - فرهنگی وجود دارد. در این زمینه، گردشگری پایدار به دنبال به حداقل رساندن تأثیرات زیست‌محیطی و به حداکثر رساندن مزایای اقتصادی و اجتماعی است (ضیاء و همکاران، ۱۳۹۸). توسعه پایدار نحوه انجام مطالعات گردشگری و نحوه تدوین سیاست‌های گردشگری را تحت تأثیر قرار داده است (ضرغام بروجنی و صداقت، ۱۳۹۷). گردشگری پایدار سعی در تنظیم روابط بین جامعه میزبان، مکان گردشگری و گردشگران دارد؛ چراکه این رابطه می‌تواند پویا و سازنده باشد و به دنبال تعدیل فشار و بحران بین این عناصر است تا آسیب‌های محیطی و فرهنگی را به حداقل رسانده، رضایت بازدیدکنندگان را فراهم آورد و به رشد اقتصادی ناحیه کمک می‌کند (عبدی و همکاران، ۱۳۹۵). بی‌شک گردشگری موضوع جدیدی نیست و در حال مبدل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است و بسیاری از برنامه‌ریزان، از صنعت گردشگری به‌منزله رکن اصلی توسعه اقتصادی یاد می‌کنند (ضیاء و همکاران، ۱۳۹۸). از جمله نقش گردشگری در اقتصاد کمک به اشتغال‌زایی، توسعه کسب‌وکارهای کوچک، افزایش سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی، تقویت زیرساخت‌ها، بهره‌گیری از منابع مالی محدود، کسب درآمد برای خانوارهای فاقد درآمد یا کم‌درآمد است (رجب‌نژاد شیخانی و همکاران، ۱۳۹۸). در واقع اشتغال و گردشگری به‌طور ذاتی به یکدیگر وابسته‌اند؛ زیرا بر اقتصاد و جامعه میزبان تأثیرات اجتماعی - اقتصادی درازمدت دارند (Bahceleri & Sucuoglu, 2015) عوامل به‌منزله ابزار مناسب برای ارزیابی دستاوردها در راستای توسعه پایدار به رسمیت شناخته شده (Carrillo & Jorge, 2017) اما تاکنون توافقی بر سر فهرست جهانی شاخص‌هایی که امکان مقایسه سطح پایداری در مقاصد مختلف گردشگری را فراهم می‌کنند صورت نگرفته است (قربان‌پور و همکاران، ۱۳۹۷).

در پژوهشی که نکویی و همکارانش در سال ۱۳۹۸ انجام دادند، بعضی از عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر در توسعه پایدار شهرستان تربت جام را بررسی کردند. یافته‌ها حاکی از آن است که متغیرهای عدالت اجتماعی با مقدار ۸۱ درصد، شاخص‌های اجتماعی با مقدار ۴۴ درصد، عدالت فضایی با مقدار ۳۶ درصد، فقرزدایی با مقدار ۳۳ درصد، سرمایه اقتصادی با مقدار ۲۷ درصد، مشارکت اجتماعی با مقدار ۲۵ درصد، توسعه اقتصادی با مقدار ۱۶ درصد، تعهد اجتماعی با مقدار ۱۵ درصد و اعتماد اجتماعی با مقدار ۱۵ درصد در توسعه پایدار تأثیر داشتند. همچنین رجب‌نژاد شیخانی و همکارانش (۱۳۹۸) در پژوهشی که به بررسی نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی با تأکید بر ابعاد اقتصادی در شهرستان فومن پرداختند، به این نتیجه دست یافتند که از نظر جامعه محلی بین گردشگری روستایی و توسعه پایدار اقتصادی رابطه معناداری وجود دارد. به عبارتی بین گردشگری و افزایش اشتغال در روستاهای مورد مطالعه، افزایش سطح درآمد روستاییان و افزایش ثروت روستاییان رابطه معناداری وجود دارد. همچنین مشخص شد که بین تأثیر پیامدهای گردشگری در توسعه پایدار اقتصاد روستایی اولویت وجود دارد. این اولویت‌ها به ترتیب اهمیت عبارت است از: ۱. درآمدزایی؛ ۲. اشتغال‌زایی و ۳. پایداری اقتصاد روستا. علاوه بر آن، احمدی (۱۳۹۷) در پژوهشی، ضمن بررسی و تحلیل عوامل مؤثر در توسعه گردشگری فرهنگی و تأثیرات آن در پایداری اقتصادی روستایی، به این نتیجه دست یافتند که بیشترین تأثیرات کلی گردشگری فرهنگی در پایداری اقتصاد روستایی مربوط به شاخص اشتغال و کمترین اثر کلی مربوط به شاخص سرمایه است. تأثیرات کلی به دست آمده حاکی از آن است که با گسترش گردشگری روستایی و گردشگری فرهنگی بر میزان اشتغال روستاییان افزوده شده و افزایش اشتغال، افزایش درآمد و تولید و در نتیجه سرمایه‌گذاری را به همراه داشته است. فریرا^۱ و همکاران (2023) به شناسایی

1. Ferreira

ارتباط بین گردشگری روستایی، گردشگری پایدار و فعالیت‌های فضای باز پرداختند. این تحلیل علمی با نگاهی هم‌زمان به پایداری، فعالیت‌های فضای باز و گردشگری روستایی می‌پردازد تا برجستگی و اهمیت محتوای پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه را نشان دهد؛ از این‌رو نتایج اصلی این مطالعه رابطه بین گردشگری روستایی و گردشگری پایدار را به‌عنوان مفاهیمی که به‌صورت مشارکتی و هم‌زمان عمل می‌کنند برجسته می‌سازد. علاوه‌براین، درمورد مشارکت گردشگری روستایی و مقاصد گردشگری پایدار در محیط‌های باز، اشاره‌هایی برای فعالیت‌های فضای باز وجود داشت. استریمیکین^۱ و همکاران (2021) در پژوهش خود به دنبال کشف اشکال و عوامل اصلی تقویت رقابت‌پذیری گردشگری با اجرای اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه مناطق مقصد گردشگری هستند. آن‌ها نتیجه گرفتند که شرکت‌کنندگان تجاری به اجرای فناوری‌های جدید در خدمات گردشگری، که تأثیر مثبتی در محیط‌زیست و جوامع محلی داشته باشد، علاقه‌مندند. با این حال، تردیدهای زیادی وجود دارد که چگونه می‌توان محیط را تغییر داد، انگیزه مصرف‌کنندگان را برای خدمات گردشگری پایدار افزایش داد و رفتار آن‌ها را به‌سمت محیطی پایدارتر متحول کرد. شیوع کووید ۱۹ و خطرات زیاد همه‌گیری‌های آن چالش‌های جدیدی را برای توسعه گردشگری پایدار ایجاد کرده است. پولیدو فرناندز^۲ و همکاران (2015) در پژوهشی نشان می‌دهد که پیشرفت در پایداری گردشگری بر شاخص‌های اصلی گردشگری اقتصادی یک کشور در کوتاه‌مدت تأثیر نمی‌گذارد و سودآوری و رقابت را محدود نمی‌کند. همچنین دریافته است که گردشگری پایدار کالایی تجملی نیست که فقط کشورهای ثروتمند می‌توانند از عهده آن برآیند و همچنین نباید از توسعه و تداوم فقر در کشورهای درحال توسعه جلوگیری کند. با این حال، یک برنامه بازاریابی و ارتباط مؤثر درمورد گردشگری پایدار برای موفقیت اقتصادی ضروری است.

روش پژوهش

مطالعه از نوع توصیفی - پیمایشی است. از منظر متدولوژیک این تحقیق براساس روش «تحقیق آمیخته» طی چهار گام انجام شده است. در مرحله اول، براساس نتایج مطالعه کتابخانه‌ای درخصوص مبانی نظری و پیشینه پژوهش چهارچوب مفهومی اولیه عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) استخراج شد. در این پژوهش، از دو جامعه آماری نمونه‌گیری شد. نمونه اول از ده نفر از خبرگان استادان رشته مدیریت گردشگری تشکیل شد که به‌صورت غیرتصادفی انتخاب شدند و از آنان مصاحبه شد. در این مرحله، پانزده عامل ازطریق مرور ادبیات و پیشینه پژوهشی به دست آمد که در نتیجه آن، از فهرست تهیه شده تعدادی از عوامل حذف، ادغام یا اضافه شدند که در نهایت خبرگان سیزده عامل نهایی را تأیید کردند. مبنای توافق نیز معنادار بودن مفاهیم در حوزه عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) بود. این عوامل در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۱: عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران)

ردیف	عوامل	منابع
۱	اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی	Chang et al., 2018
۲	تشویق به سرمایه‌گذاری اقتصادی	Nawaz & Hassan, 2016
۳	حمایت مالی دولت	قربان‌پور و همکاران، ۱۳۹۸
۴	حمایت مالی بخش خصوصی	قربان‌پور و همکاران، ۱۳۹۸
۵	تمایل شهروندان به مشارکت مالی	قربان‌پور و همکاران، ۱۳۹۸
۶	میزان جذب سرمایه‌گذار خارجی	Shayakhmetova et al., 2020
۷	افزایش میزان درآمد	احمدی و همکاران، ۱۳۹۷
۸	بهبود دسترسی به خدمات مالی	احمدی و همکاران، ۱۳۹۷
۹	افزایش حجم مبادلات اقتصادی	احمدی و همکاران، ۱۳۹۷

1. Streimikiene
2. Pulido-Fernández

ردیف	عوامل	منابع
۱۰	افزایش امکانات و تسهیلات رفاهی	Kurniawan et al., 2023
۱۱	افزایش میزان تقاضای گردشگری	احمدی و همکاران، ۱۳۹۷
۱۲	اعطای تسهیلات قانونی و بانکی	Jesurajan & Prabhu, 2012
۱۳	برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی	Milano et al., 2019

نمونه دوم شامل ۶۵ نفر از شاغلان صنعت گردشگری در شهر تهران بود که برای مشارکت در ساخت مدل انتخاب شدند. در گام دوم، فرایند مدل‌سازی کیفی، استخراج و تحلیل نقشه علی خبرگان مدنظر بود. به همین منظور، پرسش‌نامه ماتریسی از عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) تهیه و به شاغلان این صنعت ارائه شد. خبرگان با نمره‌دهی از ۱- تا ۱+، چگونگی ارتباط بین عوامل و شدت هریک از عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) را نشان داده و به این ترتیب، ماتریس را تکمیل کردند. براین اساس، مدل ذهنی هر خبره به دست آمد. سپس نقشه علی هر خبره در نرم‌افزار افسی‌مپ^۱ ترسیم شد و برای اطمینان از دقت فرایند ثبت و استخراج مدل ذهنی خبرگان، نقشه علی ترسیم شده به تأیید خبرگان مربوط رسید. پس از آن که مدل ذهنی خبرگان تعیین و سپس نقشه نگاشت شناختی فازی توسط نرم‌افزار یوسی‌نت^۲ ترسیم شد. برای بررسی امکان ادغام نقشه‌های شناختی خبرگان، روابط بین ویژگی‌های شخصی خبرگان (جنسیت، سن، سابقه کار، میزان تحصیلات) و شاخص‌های پیچیدگی و قلمرو نقشه علی آن‌ها از آزمون اسپیرم^۳ استفاده شد. در ادامه برای بررسی تأثیر ویژگی شخصی خبرگان در شاخص قلمرو نقشه علی و روابط بین آن‌ها از آزمون ناپارامتری کروسکال-والیس^۴ استفاده شده است. دلیل استفاده از این آزمون، کم بودن تعداد داده‌ها و خبرگان است. سپس یومن-ویتنی^۵ برای جنسیت وجود دو نمونه مستقل در حالت ناپارامتری از آزمون یومن-ویتنی استفاده شد. همچنین با استفاده از دو روش هم‌بستگی QAP و شاخص نسبت فاصله، درجه تشابه یا عدم تشابه بین نقشه علی خبرگان تعیین شد که در تمامی آزمون‌های نامبرده شده در سطح خطای کوچک‌تر از ۵ درصد در نظر گرفته شده است. سپس در مرحله سوم، نقشه ادغامی عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) با استفاده از ماتریس دیفازی نهایی حاصل از نرم‌افزار افسی‌مپ^۱ و ترسیم مدل پژوهش توسط نرم‌افزار یوسی‌نت^۲ انجام شد و تحلیل‌های لازم مدل کیفی برای آن ارائه شد و در مرحله چهارم میزان مرکزیت، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل مشخص و مطابق با آن‌ها سناریوهایی برای توسعه گردشگری پایدار در استان تهران بر روی مدل شبیه‌سازی و نتایج آن‌ها به کمک نرم‌افزار افسی‌مپ^۱ بررسی شده است. نرم‌افزار استفاده شده برای انجام نگاشت شناختی فازی افسی‌مپ^۱ و تحلیل شبکه‌های اجتماعی یوسی‌نت^۲ بود. در این پژوهش، توافق بین کدگذاران به دست آمده است که به معنای تأیید پایداری این تحقیق است.

یافته‌های پژوهش

براساس نتایج به دست آمده از آزمون اسپیرمن، بین متغیرهای شاخص پیچیدگی (تعداد روابط، چگالی روابط، چگالی نقشه) و شاخص قلمرو (کل شدت روابط) با ویژگی‌های شخصی خبرگان رابطه معناداری وجود نداشت. سپس، با توجه به اینکه در آزمون کروسکال-والیس در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۵ تفاوت معناداری وجود دارد؛ بنابراین بین میزان چگالی شدت روابط در بین سطوح تحصیلی مختلف، سابقه کار و سن تفاوتی وجود ندارد. در آزمون یومن-ویتنی با توجه به اینکه سطح معناداری ۰/۸۳ است؛ بنابراین بین میزان چگالی شدت روابط در بین زنان و مردان تفاوتی وجود ندارد. بررسی نتایج حاصله مربوط به تحلیل هم‌بستگی QAP (داده‌های شباهت) و نسبت فاصله (داده‌های تفاوت) بین

1. FCMapper
2. Ucinet6
3. Spearman
4. Kruskal-Wallis
5. U Mann-Whitney

نقشه‌های علی‌خبرگان نشان داد بین نقشه‌های علی هر گروه از خبرگان تفاوت معناداری وجود ندارد. با توجه به نتایج بررسی‌های آزمون‌های فوق، ادغام نقشه‌های شناختی خبرگان بلامانع تشخیص داده شد. ماتریس دیفازی نقشه‌های ذهنی خبرگان در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: ماتریس میزان فاصله بین نقشه علی ادغامی خبرگان مستخرج از نرم افزار افسی مپر

نقشه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
۱	۰	۰/۱۳	۰/۱	۰	۰/۸۴	۰	۰/۵	۰/۱۳	۰/۳۷	۰/۲	۰	۰	۰/۴۱
۲	۰/۸۶	۰	۰/۰۹	۰/۳۱	۰/۶۳	۰/۶	۰	۰	۰/۲۲	۰/۴۳	۰/۳	۰/۲۹	۰/۵۶
۳	۰/۹۳	۰/۶۴	۰	۰/۴۳	۰/۹۲	۰/۸۱	۰/۳۶	۰/۶۱	۰/۶۷	۰/۹۲	۰	۰/۹۶	۰/۶۵
۴	۰/۹۲	۰/۲۳	۰	۰	۰	۰/۶۶	۰	۰	۰/۶۳	۰/۸۶	۰	۰	۰/۲۵
۵	۰/۸۸	۰/۵۵	۰	۰/۲	۰	۰/۲	۰/۲	۰	۰/۵	۰/۲۷	۰	۰	۰
۶	۰/۹	۰/۳	۰	۰/۲۵	۰/۳۶	۰	۰	۰/۲	۰/۴۹	۰/۴۸	۰	۰	۰/۲۱
۷	۰/۲	۰/۵	۰	۰/۵۱	۰/۹۷	۰/۸۸	۰	۰	۰/۳	۰/۵۱	۰	۰	۰
۸	۰/۹	۰/۵۹	۰	۰/۷۴	۰/۴	۰/۶	۰/۲۴	۰	۰/۶۱	۰/۳۳	۰	۰/۵	۰/۴۳
۹	۰/۹۱	۰/۶۷	۰/۲۳	۰/۶۹	۰	۰/۴۷	۰/۹۳	۰/۶۴	۰	۰/۲۵	۰	۰/۳۵	۰/۷۷
۱۰	۰/۶۴	۰/۶۶	۰/۳۴	۰/۱۱	۰	۰	۰/۲۳	۰/۷۹	۰/۵۹	۰	۱	۰/۴۲	۰/۱۵
۱۱	۱	۰/۷۲	۰/۵۳	۰/۸۸	۰/۵۹	۱	۱	۰/۲۸	۰/۹۲	۰/۶	۰	۰	۰/۹۳
۱۲	۰/۵۳	۰/۸۵	۰/۵	۰/۹۵	۰/۶	۱	۰/۵۶	۰/۸۲	۰/۵۶	۰/۷۱	۰	۰	۰/۵۷
۱۳	۰/۶۲	۰/۲۶	۰/۳۷	۱	۰/۸۲	۰/۸۶	۰/۷۷	۰/۶۷	۰/۶	۰/۴۵	۰	۰/۵	۰

اعداد این ماتریس میزان تأثیر هر متغیر بر دیگری را براساس جمع‌بندی نظر خبرگان نشان می‌دهد. پس از ادغام نظر خبرگان، میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هریک از عوامل در نرم افزار افسی مپر تجزیه و تحلیل شد. این نتایج در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳: میزان تأثیرگذاری، تأثیرپذیری و مرکزیت عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار در شهر تهران

رتبه	مرکزیت	تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	عوامل
۲	۱۱/۹۷	۹/۲۹	۲/۶۸	اشتغالزایی برای ساکنان محلی
۶	۱۰/۳۹	۶/۱	۴/۲۹	تشویق به سرمایه‌گذاری اقتصادی
۸	۱۰/۰۶	۲/۱۶	۷/۹	حمایت مالی دولت
۱۰	۹/۶۲	۶/۰۷	۳/۵۵	حمایت مالی بخش خصوصی
۱۲	۸/۹۳	۶/۱۳	۲/۸	تمایل شهروندان به مشارکت مالی
۷	۱۰/۲۷	۷/۰۸	۳/۱۹	میزان جذب سرمایه‌گذار خارجی
۱۳	۸/۶۶	۴/۷۹	۳/۸۷	افزایش میزان درآمد
۱۱	۹/۴۸	۴/۱۴	۵/۳۴	بهبود دسترسی به خدمات مالی
۱	۱۲/۳۷	۶/۴۶	۵/۹۱	افزایش حجم مبادلات اقتصادی
۴	۱۰/۹۴	۶/۰۱	۴/۹۳	افزایش امکانات و تسهیلات رفاهی
۹	۹/۷۵	۱/۳	۸/۴۵	افزایش میزان تقاضای گردشگری
۵	۱۰/۶۷	۳/۰۲	۷/۶۵	اعطای تسهیلات قانونی و بانکی
۳	۱۱/۸۵	۴/۹۳	۶/۹۲	برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی

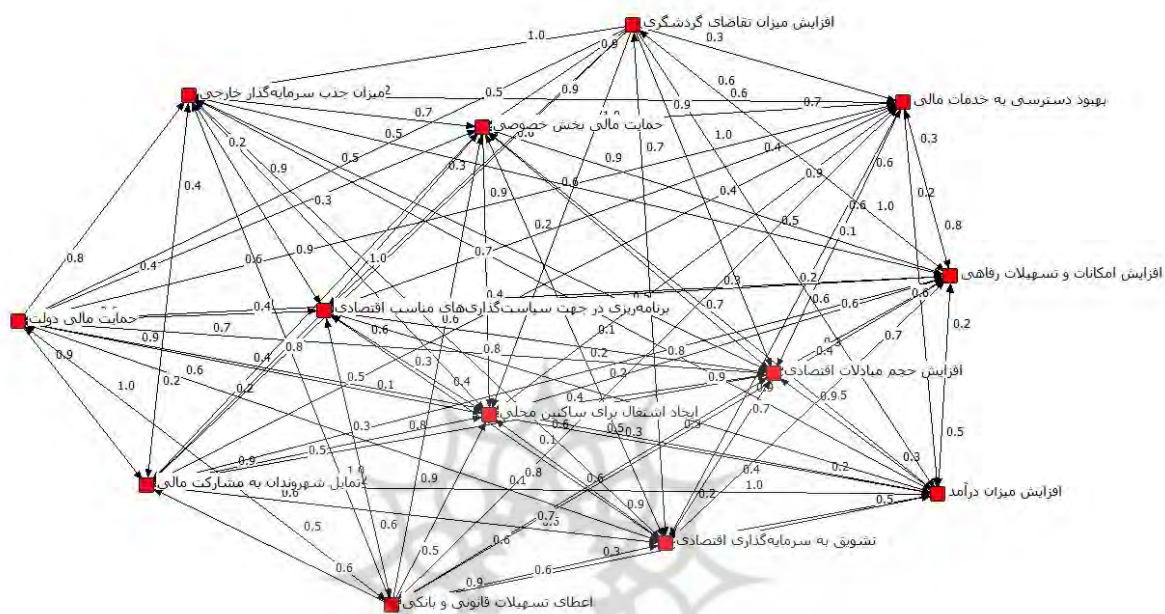
تأثیرگذاری، نشان‌دهنده تأثیرات اعمال شده یک مفهوم است و تأثیرپذیری نشان‌دهنده میزان تأثیرات دریافت شده از عوامل دیگر است و مرکزیت، نشان‌دهنده مجموع تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل است؛ ازاین‌رو هرچه عاملی درجه مرکزیت بالاتری داشته باشد، در شبکه عوامل اهمیت بیشتری به نسبت سایر عوامل خواهد داشت. در جدول ۳ نیز رتبه‌بندی عوامل براساس میزان اهمیت و مرکزیت عوامل مشاهده می‌شود. با توجه به جدول ۳ و ارزیابی نقش عوامل در بهبود وضعیت سایر عوامل سناریوهایی نگاشته شده است. این سناریوها برحسب عواملی نوشته شدند که بیشترین میزان مرکزیت را داشتند. یکی از مزیت‌های سناریونویسی این است که حتی اگر نتوان همه عوامل را هم‌زمان در نظر گرفت، می‌توان با شبیه‌سازی سناریوها تأثیر باقی عوامل را در شرایط حذف یک یا چند عامل ارزیابی کرد. پژوهش شامل سه سناریو است. اولین سناریو ثابت در نظر گرفته شده تا تغییرات دو سناریوی دیگر را اندازه‌گیری کند. در دومین سناریو، وضعیتی شبیه‌سازی شده است که در آن، به‌رغم توجه به افزایش حجم مبادلات اقتصادی، کاری برای اشتغال‌زایی ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی انجام نشود؛ بدین‌صورت که عامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی فعال (یک) و عوامل اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی غیرفعال (صفر) در نظر گرفته شد. در سناریوی سوم، به اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی و برنامه‌ریزی برای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی بدون توجه به افزایش حجم مبادلات اقتصادی توجه شده است؛ بدین معنا که عوامل اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی یک و عامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی صفر در نظر گرفته شده است. در جدول ۴، تغییرات و نتایج سناریوها مشاهده می‌شود.

جدول ۴: نتایج شبیه‌سازی سناریوها بر الگوی پیشنهادی

عوامل	سیاست			نتایج سیاست			مقایسه سیاست‌های		تغییرات سناریو	
	۱	۲	۳	۱	۲	۳	دوم و اول	سوم و اول	۲	۳
اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی	۱	۰	۱	۰	۱	۱	-۰/۹۹۹۸	۰/۰۰۰۱	۰	۱
تشویق به سرمایه‌گذاری اقتصادی	۱		۰/۹۹۶	۰/۹۹۵	۰/۹۹۳	۰/۹۹۳	-۰/۰۱	-۰/۰۰۳	۷	۷
حمایت مالی دولت	۱		۰/۸۸	۰/۸۲۱	۰/۸۵	۰/۸۵	-۰/۰۶	-۰/۰۲	۶	۶
حمایت مالی بخش خصوصی	۱		۰/۹۹۶	۰/۹۹	۰/۹۹۳	۰/۹۹۳	-۰/۰۰۶	۰/۰۰۳	۷	۷
تمایل شهروندان به مشارکت مالی	۱		۰/۹۹۷	۰/۹۸	۰/۹۹۶	۰/۹۹۶	-۰/۰۱	-۰/۰۰۰۱	۶	۸
میزان جذب سرمایه‌گذار خارجی	۱		۰/۹۹۸	۰/۹۹۶	۰/۹۹۷	۰/۹۹۷	-۰/۰۰۲	-۰/۰۰۰۸	۷	۸
افزایش میزان درآمد	۱		۰/۹۸	۰/۹۵	۰/۹۷	۰/۹۷	-۰/۰۲	-۰/۰۱	۶	۶
بهبود دسترسی به خدمات مالی	۱		۰/۹۸	۰/۹۵	۰/۹۶	۰/۹۶	-۰/۰۲	-۰/۰۱	۶	۶
افزایش حجم مبادلات اقتصادی	۱	۱	۰	۰/۹۹	۱	۰	۰/۰۰۲	-۰/۹۹	۱	۰
افزایش امکانات و تسهیلات رفاهی	۱		۰/۹۹۶	۰/۹۹۲	۰/۹۹۵	۰/۹۹۵	-۰/۰۰۳	-۰/۰۰۱	۷	۷
افزایش میزان تقاضای گردشگری	۱		۰/۷۸۵	۰/۷۸۴	۰/۷۸۴	۰/۷۸۴	۰/۰۰۰۷	-۰/۰۰۰۳	۸	۸
اعطای تسهیلات قانونی و بانکی	۱		۰/۹۴	۰/۹۱	۰/۹۲	۰/۹۲	-۰/۰۳	-۰/۰۲	۶	۶
برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی	۱	۰	۱	۰/۹۹	۰	۱	-۰/۹۹	۰/۰۰۹	۰	۱

مطابق با خروجی‌های جدول ۴، نتایج حاصل از سناریوی دوم و سوم نشان می‌دهد، در صورتی که فقط به عامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی توجه شود اما برای اشتغال‌زایی ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی تلاشی نشود، همه عوامل در جهت منفی و به میزان متوسط و زیاد تغییر می‌کنند (با استفاده از تحلیل مقایسه ستون‌های مقایسه سیاست‌ها و تغییرات سناریو، که مطابق با آن اگر این تغییرات بین عدد یک تا پنج باشند، تغییرات مثبت هستند؛ اما اگر میزان تغییرات در رده ۶ تا ۹ باشند، نشان‌دهنده تغییرات منفی و عدد ۱۰ نشان‌دهنده هیچ‌گونه تأثیر و تغییر نیافتن عوامل هستند. همچنین هرچه عدد کوچک‌تر باشد، میزان تغییرات بیشتر خواهد بود. برای مثال عدد ۶

نشان‌دهنده تغییرات منفی بیشتری به نسبت به ۷ و همچنین ۷ به نسبت ۸ و عدد ۸ در مقایسه با ۹ است). همچنین اگر فقط به عوامل اشتغال‌زایی ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی توجه کرده و عامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی نادیده گرفته شود، دوباره تمامی عوامل در جهت منفی حرکت خواهند کرد. سپس داده‌های ماتریس ادغامی خبرگان در نرم‌افزار یوسیت وارد و گرافی از مدل رسم شد که در شکل ۱ مشاهده می‌شود.

شکل ۱: نقشه شناختی فازی عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار در شهر تهران

شکل ۱ مهم‌ترین عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) را نشان می‌دهد. با توجه به روابط علی بین عوامل، هر عاملی که نقش مهم‌تری در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) دارد، در مرکز شکل قرار دارد. در این تصویر، عوامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی، اشتغال‌زایی ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی در مرکز شکل قرار گرفته‌اند. این گراف شامل ۱۳ عامل و ۱۲۰ کمان است که روابط بین عوامل را نشان می‌دهد.

بحث

یافته‌های پژوهشی نشان داد که مدل عوامل اقتصادی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار (مورد مطالعه: شهر تهران) شامل عوامل اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی، تشویق به سرمایه‌گذاری اقتصادی، حمایت مالی دولت، حمایت مالی بخش خصوصی، تمایل شهروندان به مشارکت مالی، میزان جذب سرمایه‌گذار خارجی، افزایش میزان درآمد، بهبود دسترسی به خدمات مالی، افزایش حجم مبادلات اقتصادی، افزایش امکانات و تسهیلات رفاهی، افزایش میزان تقاضای گردشگری، اعطای تسهیلات قانونی و بانکی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی است. براساس میزان مرکزیت، عوامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی، اشتغال‌زایی ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی در صدر فهرست قرار گرفتند. براساس نتایج تحلیل نگاشت شناختی فازی، می‌توان این‌گونه تفسیر کرد که مؤثرترین عامل، عامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی است. تأثیر افزایش حجم مبادلات اقتصادی در محیط رقابتی به‌منزله متغیری محرک از

ویژگی‌های اختصاصی مدل ارائه شده در این پژوهش است که در پژوهش‌های پیشین به آن توجه خاصی نشده است. در واقع افزایش حجم مبادلات اقتصادی، که خبرگان صنعت آن را تأیید می‌کنند، موجب شد به عناصر استخراج شده از پیشینه پژوهش اضافه شود. از طرف دیگر، تأثیرگذاری بالای افزایش حجم مبادلات اقتصادی در سایر عوامل مؤثر اقتصادی نشان می‌دهد که این عامل در ایجاد هر نوع بهبود در توسعه گردشگری پایدار در استان تهران نقش بسزایی دارد. تأثیر افزایش حجم مبادلات اقتصادی در توسعه گردشگری پایدار در استان تهران، که در مدل نشان داده شده است، با یافته‌های کیو و دردگ^۱ (2020) تطابق دارد. همچنین تأثیرپذیری توسعه گردشگری پایدار در استان تهران از عامل اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی، که در مدل مدنظر قرار گرفته است، با نتایج ارائه شده توسط روکساس^۲ و همکاران (2020) و منظور^۳ و همکاران (2019) همخوانی دارد. نقش عامل برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی، که مورد تأکید مدل است، به واسطه نتایج ارائه شده توسط کیم^۴ و همکاران (2023) و هال^۵ (2019) حمایت می‌شود.

همچنین نتایج حاصل از سناریونویسی نشان می‌دهد در صورتی که فقط به عامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی توجه شود، اما تلاشی برای اشتغال‌زایی ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی نشود، همه عوامل در جهت منفی و به میزان متوسط و زیاد تغییر می‌کنند. همچنین اگر فقط به عوامل اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی توجه کرده و عامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی نادیده گرفته شود، مجدداً تمامی عوامل در جهت منفی حرکت خواهند کرد؛ بنابراین لازم است به هر سه عامل به یک میزان توجه شود تا شاهد توسعه و بهبود روزافزون گردشگری پایدار در استان تهران شود. از محدودیت‌های پژوهش می‌توان گفت که با وجود استفاده از منطق فازی، همچنان امکان بروز خطا وجود دارد. همچنین ناآشنایی خبرگان با عوامل مؤثر اقتصادی و همچنین بی‌تمایلی آنان برای به اشتراک‌گذاری اطلاعات دقیق، موجب بروز مشکلاتی در روند تهیه کار شد.

نتیجه‌گیری

مهم‌ترین عوامل طبق نظر شاغلان صنعت گردشگری در شهر تهران، عوامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی، اشتغال‌زایی برای ساکنان محلی و برنامه‌ریزی در راستای سیاست‌گذاری‌های مناسب اقتصادی است که با استفاده از آن، سناریوهایی در این راستا نگاشته و مدل نهایی پژوهش از طریق نرم‌افزار یوسی‌نت 6 طراحی شد. تهران به‌عنوان پایتخت ایران و یکی از پرجاذبه‌ترین مناطق، در رتبه‌های برتر کشور در تعداد مناطق گردشگری و دیدنی است؛ اما با وجود ظرفیت بالای جذب گردشگران، کاستی‌هایی دارد که موجب شده است این شهر نتواند متناسب با جایگاه تاریخی و جاذبه‌های فراوانش گردشگر را جلب کند؛ به عبارتی می‌توان گفت فاصله بین وضع موجود در جذب گردشگران با آنچه به‌عنوان وضع مطلوب می‌توان تصور کرد بسیار زیاد است. این موضوع از آن روی اهمیت می‌یابد که در حال حاضر، مرکز تاریخی شهر تهران به دلیل کم‌توجهی به آن، سبب می‌شود از طرفی این آثار مهم به دست فراموشی سپرده شوند و از طرف دیگر، از کارایی و عملکرد گردشگری آن کاسته شود. حل این مسئله سبب افزایش جذابیت و پویایی این مرکز می‌شود. به همین منظور پیشنهاد می‌شود با توجه به پیشینه تاریخی و تنوع قومی از فرصت‌های برنامه‌ریزان حوزه گردشگری قرار گیرد. در راستای اهداف پژوهش حاضر، از آنجاکه عامل افزایش حجم مبادلات اقتصادی یکی از عوامل اساسی در توسعه گردشگری پایدار در شهر تهران شناخته شده است، به همین منظور پیشنهاد می‌شود با توجه به پیشینه تاریخی و تنوع قومی از فرصت‌های شغلی نظیر صنایع دستی و محصولات بومی این استان حداکثر استفاده را کرد تا هم موجب شناساندن هرچه بیشتر فرهنگ ایرانی و قومیت‌های گوناگون شد و هم ارزش‌های فرهنگی و سنتی ایرانی و قومیت‌ها را زنده نگه داشت و از طرفی باعث افزایش اشتغال‌زایی و درآمد گردشگری برای جوانان شد. همچنین با توجه به پتانسیل‌های گردشگری‌ای که در استان تهران وجود دارد و میزان درآمدی که از این صنعت می‌توان کسب کرد،

1. Cave & Dredge

2. Roxas

3. Manzoor

4. Kim

5. Hall

پیشنهاد می‌شود دولت برنامه‌هایی را برای توسعه اقتصادی در صنعت گردشگری در نظر بگیرد و همچنین به صاحبان کسب‌وکارهای کوچک گردشگری تسهیلات و امکانات مناسبی فراهم آورد تا متناسب با برنامه‌های توسعه کشور، هم میزان درآمد حاصل از گردشگری را از طریق جذب هرچه بیشتر گردشگران افزایش داد و هم با تشویق بخش خصوصی بتوان سرمایه‌گذاران بیشتری را جذب این صنعت کرد تا فرصت شغلی بیشتری برای جوانان فراهم شود.

ORCID:

Ali Hassani	 https://orcid.org/0000-0002-3855-6755
Anahita Mohammadi	 https://orcid.org/0000-0002-3490-0379
Farangis Mohammadi	 https://orcid.org/0009-0009-8748-8080

منابع

- احمدی، منیژه (۱۳۹۷). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری فرهنگی و اثرات آن در پایداری اقتصادی نواحی روستایی استان زنجان. برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۸(۲۹)، ۷۹-۹۲. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1397.8.29.7.5>
- رجب‌نژاد شیخانی، سامره، احمدیان، محمدعلی، جعفری، حمید و جهانی، مهدی (۱۳۹۸). بررسی نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی با تأکید بر ابعاد اقتصادی، مطالعه موردی: شهرستان فومن. مهندسی و مدیریت آبخیز، ۱۱(۳)، ۷۸۴-۷۹۷. <https://doi.org/10.22092/ijwmse.2018.121083.1458>
- ضرغام بروجنی، حمید و صداقت، مریم (۱۳۹۷). مدل فرایندی توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران نظریه‌ای داده‌بنیاد با تأکید بر برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. گردشگری و توسعه، ۷(۳)، ۷۳-۹۴. [لینک](#)
- ضیاء، غفت، استعلاجی، علیرضا، فلاح تبار، نصرالله و ولی شریعت پناهی، مجید (۱۳۹۸). تحلیل عوامل کلیدی تأثیرگذار بر توسعه پایدار گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان صومعه‌سرا). جغرافیایی فضای گردشگری، ۸(۳۲)، ۷۹-۹۴. [لینک](#)
- عبدی، کمیل، دیوسالار، اسدالله و صفایی رینه، مصطفی (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی مقاصد گردشگری با تأکید بر توسعه پایدار اقتصادی (مطالعه موردی: شهر کیاسر، شهرستان ساری). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۱(۳۵)، ۶۷-۸۱. [لینک](#)
- قربان‌پور، مریم، مولوی، مهرناز و زالی، نادر (۱۳۹۷). واکاوی معیارهای اقتصادی گردشگری پایدار شهری (مطالعه موردی: رودخانه زرچوب شهر رشت). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۰(۳۷)، ۱۲۹-۱۴۰. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1398.10.37.10.4>
- کشاوری، مهناز (۱۳۹۸). شناسایی عوامل تأثیرگذار در توسعه گردشگری پایدار شهری با استفاده از روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM). مطالعه موردی: شهر خرم‌آباد. گردشگری شهری، ۱۶(۱)، ۱۲۱-۱۳۴. <https://doi.org/10.22059/jut.2019.246390.414>
- نکویی، شهربانو، چیت‌ساز، محمدعلی و حجازی، سیدناصر (۱۳۹۸). تحلیل و بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر توسعه پایدار در شهرستان تربت جام. برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۹(۳۴)، ۹۵-۱۰۶. [لینک](#)
- Bahceterli, N. M., & Sucuoglu, E. (2015). Undergraduate tourism students' opinions regarding the work conditions in the tourism industry. *Procedia Economics and Finance*, 26, 1130-1135. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00941-7](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00941-7)
- Bitsani, E., & Kavoura, A. (2014). Host perceptions of rural tour marketing to sustainable tourism in Central Eastern Europe. The case study of Istria, Croatia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 148, 362-369. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.054>
- Carrillo, M., & Jorge, J. M. (2017). Multidimensional analysis of regional tourism sustainability in Spain. *Ecological Economics*, 140, 89-98. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.05.004>
- Cave, J., & Dredge, D. (2020). Regenerative tourism needs diverse economic practices. *Tourism Geographies*, 22(3), 503-513. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1768434>
- Chang, K. G., Chien, H., Cheng, H., & Chen, H. I. (2018). The impacts of tourism development in rural indigenous destinations: An investigation of the local residents' perception using Choice Modeling. *Sustainability*, 10(12), 4766. <https://doi.org/10.3390/su10124766>
- Cîrstea, Ș. D. (2014). Travel & Tourism Competitiveness: A study of World's top economic Competitive countries. *Procedia Economics and Finance*, 15, 1273-1280. [Link](#)
- Ferreira, J., Silvério, A. C., Vaz, M., & Fernandes, P. O. (2023). The Relationship Between Rural Tourism, Sustainable Tourism and Outdoor Activities: A Systematic Literature Review. *Perspectives and Trends in Education and Technology*, 597-608. https://doi.org/10.1007/978-981-19-6585-2_53

- Hall, C. M. (2019). Constructing sustainable tourism development: The 2030 agenda and the managerial ecology of sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1044-1060.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1560456>
- Jesurajan, S. V. A., & Prabhu, S. V. (2012). Dimensions of spiritual tourism in Tuiticorin District of Tamil Nadu in India-a critical analysis. *Business Intelligence Journal*, 5(2), 245-251. [Link](#)
- Jiang, J. (2008). Evaluation of the potential of ecotourism to the Contribute to local sustainable development: A Case Study of Tengtou Village. *China, Massey University, New Zealand*. [Link](#)
- Kim, G., Duffy, L. N., & Moore, D. (2023). Importance of residents' perception of tourists in establishing a reciprocal resident-tourist relationship: An application of tourist attractiveness. *Tourism Management*, 94, 104632. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104632>
- Kurniawan, C., Purnomo, E. P., Fathani, A. T., & Fadhlurrohman, M. I. (2023). Sustainable tourism development strategy in West Nusa Tenggara province, Indonesia. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1129, No. 1, p. 012022). IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1129/1/012022>
- Ma, T., Hong, T., & Zhang, H. (2015). Tourism spatial spillover effects and urban economic growth. *Journal of Business Research*, 68(1), 74-80. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2014.05.005>
- Manzoor, F., Wei, L., Asif, M., Haq, M. Z. U., & Rehman, H. U. (2019). The contribution of sustainable tourism to economic growth and employment in Pakistan. *International journal of environmental research and public health*, 16(19), 3785. <https://doi.org/10.3390/ijerph16193785>
- Milano, C., Novelli, M., & Cheer, J. M. (2019). Overtourism and tourismphobia: A journey through four decades of tourism development, planning and local concerns. *Tourism Planning & Development*, 16(4), 353-357. <https://doi.org/10.1080/21568316.2019.1599604>
- Nawaz, M. A., & Hassan, S. (2016). Investment and Tourism: Insights from the literature. *International Journal of Economic Perspectives*, 10(4), 581-590. <http://www.econ-society.org/>
- Pulido-Fernández, J. I., Andrades-Caldito, L., & Sánchez-Rivero, M. (2015). Is sustainable tourism an obstacle to the economic performance of the tourism industry? Evidence from an international empirical study. *Journal of sustainable tourism*, 23(1), 47-64. <https://doi.org/10.1080/09669582.2014.909447>
- Roxas, F. M. Y., Rivera, J. P. R., & Gutierrez, E. L. M. (2020). Framework for creating sustainable tourism using systems thinking. *Current Issues in Tourism*, 23(3), 280-296.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1534805>
- Shayakhmetova, L., Maidyrova, A., & Moldazhanov, M. (2020). State regulation of the tourism industry for attracting international investment. *Journal of Environmental Management & Tourism*, 11(6), 1489-1495. [Link](#)
- Streimikiene, D., Svagzdiene, B., Jasinskis, E., & Simanavicius, A. (2021). Sustainable tourism development and competitiveness: The systematic literature review. *Sustainable development*, 29(1), 259-271. <https://doi.org/10.1002/sd.2133>
- Torres-Delgado, A., & Palomeque, F. L. (2014). Measuring sustainable tourism at the municipal level. *Annals of Tourism Research*, 49, 122-137. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2014.09.003>

[In Persian]

- Ahmadi, M. (2018). Analysis of effective factors on the development of cultural tourism and its effects on the economic sustainability of rural areas in Zanjan province. *Regional Planning*, 8(29), 79-92. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1397.8.29.7.5>
- Rajabnejad Sheykhani, S., Ahmadian, M. A., Jafari, H., & Jahani, M. (2019). Investigating the role of tourism in rural sustainable development with emphasis on economic dimensions: Case study: Fuman county. *Watershed Engineering and Management*, 11(3), 784-797. <https://doi.org/10.22092/ijwmse.2018.121083.1458>
- Zargham Boroujeni, H., & Sedaghat, M. (2018). Process model of sustainable tourism development in the Islamic Republic of Iran: A Grounded Theory approach with emphasis on the five-year economic, social, and cultural development plans. *Tourism and Development*, 7(3), 25-73. [Link](#)
- Zia, E., Estelaji, A., Fallah Tabar, N., & Vali Shariat Panahi, M. (2019). Analysis of key factors affecting sustainable tourism development (Case study: Sowme'eh Sara County). *Tourism Space Geography*, 8(32), 79-94. [Link](#)
- Abdi, K., Divsalar, A., & Safaei Rineh, M. (2016). Tourism destination planning with emphasis on sustainable economic development (Case Study: Kiasar City, Sari County). *Human Settlement Planning Studies*, 11(35), 67-81. [Link](#)
- Ghorbanpour, M., Molavi, M., & Zali, N. (2018). Analysis of economic criteria for urban sustainable tourism (Case study: Zardjoob River of Rasht City). *Urban Research and Planning*, 10(37), 129-140. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1398.10.37.10.4>
- Keshavarz, M. (2019). Identifying the effective factors in sustainable urban tourism development using Interpretive Structural Modeling (ISM) method: Case study: Khorramabad City. *Urban Tourism*, 6(1), 121-134. <https://doi.org/10.22059/jut.2019.246390.414>
- Nekouei, Sh., Chitsaz, M. A., & Hejazi, S. N. (2019). Analysis and investigation of economic and social factors affecting sustainable development in Torbat-e Jam County. *Regional Planning*, 9(34), 95-106. [Link](#)

COPYRIGHTS

©2026 by the authors. Published by University of Science and Culture. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

